

مقدمه ناشر

بدون شک مارادونا اسطوره فوتبال جهان!

جادوگری که از وسط زمین شروع به دریبل زدن بازیکنان می‌کنه، سریعاً نزدیک و نزدیک دروازه می‌شه و ...!ooooooooo!

حالا برای این‌که مارادونای کنکورتون باشید، یه سری کتاب جیبی براتون تألیف کردیم به اسم نکته‌باز!

تو فرایند تألیف کتابای نکته‌باز، هوشمندانه عمل کردیم؛ این طوری که نکات کاملاً ضروری کنکور و استراتژی‌های لازم برای حل سوالات رو، یک‌جا براتون آوردیم.

علاوه بر همه این‌ها، شما با انتخاب نکته‌باز، می‌تونین در سریع‌ترین زمان ممکن مطالب رو جمع‌بندی کنین، چون تو این کتابا همه مطالب کنکور به صورت نکته‌محور دسته‌بندی شدن.

در پایان جا داره یه تشکر ویژه کنیم از تیم تألیف و تولید خیلی سبز که بدون زحماتشون، بدون شک کتابای به این خوبی نداشتیم ...!

مارادونای زندگیت باش ...

مقدمه مؤلف

به نام خداوند جان و خرد

همه شما داوطلبان عزیز رشته انسانی، نسبت به ارزش و تأثیر پاسخگویی به پرسش‌های ادبیات اختصاصی کنکور سراسری آگاهی دارید و می‌دانید که ضریب این درس در کنکور، ۸ است و نیز می‌دانید که حدود یک‌سوم (۹ سؤال) از تست‌های علوم و فنون ادبی، مربوط به تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی است؛ تست‌هایی که هم سهل هستند و هم ممتنع؛ یعنی در صورت مطالعه دقیق و درست این بخش‌ها از کتاب‌های علوم و فنون ادبی، به آسانی (و با سرعت) می‌توانید پاسخگوی این تست‌ها باشید و در صورت مطالعه پراکنده و نامنظم، این فرصت بی‌نظیر از کف شما می‌رود.

در این کتاب، تلاش کرده‌ام تا تمامی مطالب و نکات درس‌های تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی علوم و فنون ادبی دهم تا دوازدهم را به صورتی گزیده و منظم بیان کنم و پس از آوردن یک یا چند نکته، تست مربوط به آن را همراه با پاسخ اغلب تشریحی، ذکر کنم که شامل تمامی تست‌های سالیان اخیر تاریخ ادبیات و سبک‌شناسی کنکورهای سراسری و همچنین تعدادی تست تألیفی می‌شود.

این کتاب مختصر و مفید، به گونه‌ای طراحی شده است که شما را از مطالعه هرگونه کتاب مشابه، بی‌نیاز می‌کند و قطع جیبی آن، اجازه می‌دهد تا همیشه و همه‌جا بتوانید آن را همراه ببرید و همواره بخوانید.

با یک بغل آرزوی خوب

بهنام کیانی شاهوندی

فهرست مطالب

- درس اول (درس اول پایه دهم) میانی تحلیل متن ۷
- درس دوم (درس چهارم پایه دهم) تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیهٔ هجری ۱۱
- درس سوم (درس هفتم پایه دهم) سبک و سبک‌شناسی (سبک خراسانی) ۲۰
- درس چهارم (درس دهم پایه دهم) زبان و ادبیات فارسی در سده‌های پنجم و ... ۲۸
- درس پنجم (درس اول پایه یازدهم) تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های هفتم، هشتم و نهم ۳۹
- درس ششم (درس چهارم پایه یازدهم) سبک‌شناسی قرن‌های هفتم، هشتم و نهم (سبک عراقی) ۵۰
- درس هفتم (درس هفتم پایه یازدهم) تاریخ ادبیات فارسی در قرن‌های دهم و یازدهم ۵۸
- درس هشتم (درس دهم پایه یازدهم) سبک‌شناسی قرن‌های دهم و یازدهم (سبک هندی) ۶۵
- درس نهم (درس اول پایه دوازدهم) تاریخ ادبیات قرن‌های دوازدهم و سیزدهم ۷۶
- درس دهم (درس چهارم پایه دوازدهم) سبک‌شناسی قرن‌های دوازدهم و سیزدهم ۹۱
- درس یازدهم (درس هفتم پایه دوازدهم) تاریخ ادبیات قرن چهاردهم ۹۹
- درس دوازدهم (درس دهم پایه دوازدهم) سبک‌شناسی دورهٔ معاصر و انقلاب اسلامی ۱۱۷
- ضمیمه
- در یک نگاه ۱۲۵

درس دوم

(درس چهارم پایه دهم)

تاریخ ادبیات پیش از اسلام و قرن‌های اولیه هجری

زبان‌های ایرانی

۳

موبدان کتاب «اوستا» را برای اجرای مراسم دینی، از حفظ می‌خواندند تا سرانجام در دوره ساسانی آن را به نگارش درآوردند. زبان‌هایی که در ایران و مناطق هم‌جوار آن، از قدیم‌ترین روزگاران متداول بوده است، ویژگی‌های مشترکی دارند. این مجموعه زبان‌ها را «گروه زبان‌های ایرانی» می‌نامند.

دسته‌بندی زبان‌های ایرانی از نظر تاریخی

۴

دوره هخامنشیان (۵۵۹ تا ۳۳۰ ق.م.) - آثار به‌جامانده: فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی به خط میخی	۱. فارسی باستان
(۳۰۰ ق.م. تا ۷۰۰ م.) به دو گروه تقسیم می‌شوند: (۱) زبان پارتی: دوره اشکانیان تا اوایل ساسانیان در شمال و شمال شرقی ایران رایج بود. (۲) زبان پهلوی: زبان رسمی دوره ساسانی و مربوط به ناحیه پارس بود. (فارسی میانه)	۲. فارسی میانه
پس از ورود اسلام به ایران با پذیرفتن القاب خط عربی ← فارسی نو (دری)	۳. فارسی نو

- بیشتر آثار، دینی زردشتی هستند.
- رساله‌های کوچک غیردینی هم رنگ دینی دارند؛ مانند: یادگار زریران.
- اصل آثار، از میان رفته، و ترجمه عربی و فارسی آن‌ها تغییرات فراوان یافته است؛ مانند: کلیله و دمنه و هزار و یک شب.
- آثار ادبی پهلوی به سبب اهمیت سنت شفاهی در ایران پیش از اسلام، به کتابت درنیامده بود.
- اشعار اندک باقی‌مانده به زبان پهلوی دچار تحریف‌هایی شده است.
- بعضی از قطعات، بازمانده اشعار تعلیمی و اخلاقی‌اند و در میان اندرزنامه‌های منشور جای می‌گیرند؛ مانند: درخت آسوریک و یادگار زریران که هر دو اصل پارتی دارند.

تست در کدام عبارات، ویژگی‌های زبان پهلوی آمده است؟

(خارج ۱۴۰۰)

- الف) در زمان اشکانیان و در شمال و شمال شرقی ایران رواج داشته است.
 ب) اغلب آثار ادبی پهلوی، شفاهی بوده و به کتابت درنیامده است.
 ج) از این زبان، ترجمه عربی و فارسی کلیله و دمنه و هزار و یک شب موجود است.
 د) در اصل «درخت آسوریک» و «یادگار زریران» به این زبان است.
 ه) زبان رسمی دوران ساسانی و متعلق به ناحیه پارس است.
 ۱) الف - ب - ج (۲) الف - د - ه (۳) ب - ج - د (۴) ب - ج - ه

پاسخ گزینه ۴ موارد «الف» و «د» غلط هستند؛ زیرا زبان

پهلوی در زمان ساسانیان و در ناحیه پارس رواج داشت و همچنین هر دو قطعه «درخت آسوریک» و «یادگار زریران»، اصل پارتی دارند.

تست از دیدگاه تاریخ ادبیات، همهٔ موارد کاملاً درست است؛ به جز:

(سراسری ۹۹)

- ۱) زبان پهلوی، زبان رسمی دوران ساسانی بود. این زبان اساساً به ناحیهٔ پارس تعلق داشته است و آن را «فارسی نو یا فارسی دری» نامیده‌اند.
- ۲) زبان فارسی باستان در دورهٔ هخامنشی رایج بود. آثار برجای‌ماندهٔ این زبان، فرمان‌ها و نامه‌های شاهان هخامنشی به خط میخی است.
- ۳) آثاری که به زبان پهلوی تألیف شده، بیشتر آثار دینی زرتشتی است. حتی رساله‌های کوچکی مانند «یادگار زریران» رنگ دینی دارد.
- ۴) زبان پارتی در دورهٔ اشکانیان رایج بود و تا اوایل دورهٔ ساسانی نیز آثاری به این زبان تألیف می‌شده است.

پاسخ گزینهٔ ۱ فارسی نو (دری) به زبان ایران پس از اسلام اطلاق می‌شود.

ویژگی‌های زبان فارسی نو (دری)

۶

- بهره‌گیری از خط عربی با کنارگذاشتن برخی از صداهای زبان عربی
- طاهریان نخستین حکومت اسلامی ایران، پس از برافتادن ساسانیان بودند.
- ادبیات فارسی دری هم‌زمان با این دولت پدید آمد.
- «دری» زبان درباری ساسانیان، زبان محاوره و مکاتبهٔ مقامات دولتی بوده است.
- دری، نخستین صورت ادبی زبان فارسی در برابر نفوذ عناصر زبان عربی بود.
- دری، موجودیت خود را به سختی حفظ کرد و به تدریج، زبان عمومی سراسر ایران شد.
- منطقهٔ رواج فارسی دری، نخست در مشرق و شمال شرقی ایران بود.

تست کدام عبارت، دربارهٔ زبان فارسی نو (دری) درست نیست؟

- ۱) بهره‌گیری از خط عربی با کنار گذاشتن بعضی از صداهای آن
- ۲) شکل‌گیری ادبیات دری تقریباً هم‌زمان با ظهور دولت طاهریان
- ۳) رواج آن به عنوان زبان محاوره و مکاتبهٔ مقامات دولتی ساسانی
- ۴) رواج آن نخست در مناطق شمالی و شمال شرقی ایران

پاسخ گزینهٔ ۴ زبان فارسی نو (دری) نخست در مناطق شرقی و شمال شرق ایران رواج داشت.

وضعیت زبان و ادب فارسی در سه قرن نخست هجری

۷

- ایرانیان به فعالیت‌های علمی و ادبی خود به زبان‌های پهلوی، فارسی و عربی ادامه دادند.
- در آغاز قرن سوم، دولت طاهری و سپس صفاری بر سر کار آمدند.
- یعقوب لیث صفاری برای ایجاد حکومت مستقل ایرانی و برانداختن یا تضعیف حکومت بغداد دست به کار شد تا عظمت و اقتدار ایران را بازگرداند.
- او زبان فارسی دری را زبان رسمی قلمرو خود اعلام کرد.
- پس از آن، دولت سامانی، آل بویه و حکومت‌های کوچک دیگر پدید آمدند و زبان فارسی فرصت یافت به عنوان زبان رسمی شناخته شود و در فضای ادبی، سیاسی و علمی رشد یابد.

دربارهٔ وضعیت زبان و ادب فارسی در قرن چهارم و اول نیمهٔ قرن پنجم

۸

- مهم‌ترین دورهٔ تمدن اسلامی ایران و عصر اندیشهٔ استقلال ملی ایران بود.
- نظم و نثر فارسی در این دوره شکوفا شد.

۴ دولت سامانی روی کار آمد و رسم‌ها و سنت‌های فرهنگی کهن ایرانی را رواج داد و با تشویق شاعران و نویسندگان می‌کوشید، ترکیب تازه‌ای از هویت فرهنگی، یعنی بازیافتن اندیشهٔ ایرانی در چهارچوب فرهنگ اسلامی را ترویج کند.

۵ در زمان سامانیان شهر بخارا عمده‌ترین مرکز فرهنگی بود و دانشمندان بسیاری در این شهر می‌زیستند.

۶ امیران سامانی صاحب فضل و ادب بودند و شاعران و مترجمان فارسی‌گوی را تشویق می‌کردند و بر تألیف به زبان فارسی دری و گردآوری تاریخ و روایات گذشتهٔ ایرانی تأکید می‌کردند.

۷ با شکست سامانیان، خراسان به دست سبکتگین و محمود و سپس مسعود غزنوی افتاد؛ آن‌ها نیز زبان فارسی را رواج دادند و شاعرانی چون عنصری، فرخی و منوچهری در دربار آنان بودند که در اواخر عهد سامانی تربیت یافته بودند.

۸ قرن چهارم هجری، دوران غلبه، رواج، حفظ و ارائهٔ آداب و رسوم ملی بود. پایهٔ حماسه‌های ملی زبان فارسی در قرن چهارم گذاشته شد و زبان فارسی را با ادبیات غنی آن به اوج رساند.

۹ این قرن دورهٔ طلایی همراه با شکوفایی روح ایرانی و دورهٔ ترقی در همهٔ زمینه‌های علمی بود:

زکریای رازی (دانشمند)، رودکی و فردوسی (شاعر)، ابوعلی سینا (تبحر در همهٔ علوم / سرودن شعر به فارسی و عربی)

۱۰ پس از چند سده رواج و نفوذ معارف اسلامی و متون دینی، آمیختگی زبان فارسی دری با زبان عربی افزایش می‌یابد. بسیاری از اصطلاحات علمی، ادبی، دینی و سیاسی از عربی وارد فارسی دری می‌شود و بیشتر دانشمندان ایرانی، آثار خود را به عربی می‌نویسند تا در سرتاسر دنیای اسلام خوانندگان بیشتری پیدا کنند.

تست همه موارد از دیدگاه تاریخ ادبیات «کاملاً» درست‌اند؛

(سراسری ۱۴۰۱)

به جز:

- ۱) قرن چهارم با دانشمند بزرگی چون محمد بن زکریای رازی آغاز شد و با شاعر بی‌نظیری مانند فردوسی ادامه یافت.
- ۲) در زمان سلجوقیان، بخارا عمده‌ترین مرکز فرهنگی به شمار می‌آمد و بسیاری از دانشمندان آثار ارزنده‌ای به پارسی پدید آوردند.
- ۳) در اوایل قرن پنجم بسیاری از اصطلاحات علمی، ادبی، دینی و سیاسی جدید از راه ترجمه متون عربی وارد فارسی دری می‌شود.
- ۴) امرای سامانی با تشویق شاعران و نویسندگان می‌کوشند، ترکیب تازه‌ای از هویت فرهنگی، یعنی بازیافتن اندیشه ایرانی در چهارچوب فرهنگ اسلامی را ترویج کنند.

پاسخ گزینه ۲ در زمان سامانیان شهر بخارا عمده‌ترین مرکز فرهنگی بود.

ویژگی‌های شعر در قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

۹

- ۱) سادگی فکر و روانی کلام: شاعر می‌کوشد فکر و خیال را همان‌گونه که به خاطرش می‌رسد، بیان کند.
- ۲) شاعران بیشتر به واقعیت‌های بیرونی نظر داشتند و مفاهیم ذهنی آنان، تعالیم کلی اخلاقی است.
- ۳) آوردن ترکیب‌های تازه، استعاره‌های دلپذیر، تشبیهات گوناگون و به‌کارگیری انواع توصیف
- ۴) شعر پارسی در این دوره به دست رودکی بنیاد نهاده شد و او را «پدر شعر فارسی» نام نهاده‌اند.

تست کدام گزینه از ویژگی‌های شعر فارسی در قرن چهارم و

نیمه اول قرن پنجم به شمار نمی‌رود؟

- ۱) به کار بردن تشبیهات تازه
- ۲) توجه داشتن به واقعیت درونی
- ۳) به‌کارگیری انواع توصیف
- ۴) سادگی فکر و روانی کلام

✓ پاسخ گزینه ۲ شاعران بیشتر به واقعیت‌های بیرونی نظر داشتند.

رایج‌ترین انواع شعر فارسی در قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم

۱۰

حماسی	حماسه ملی ایران و شعر حماسی با «فردوسی» به اوج رسید.
مدحی	مدیحه‌سرایی از آغاز ادب فارسی به پیروی از شعر عربی معمول گشت.
غنایی	با دو شاعر مشهور، «رودکی» و «شهید بلخی» قوت و استحکام یافت.
تعلیمی	شعر حکمی و اندرزی در این دوره به وجود آمد و در دوره سلجوقیان به پختگی رسید. ابتدا «کسای مروز» و سپس «ناصر خسرو» قصاید تمام و کمالی در این موضوع سرودند.
داستان‌سرایی	قصه‌پردازی و آوردن حکایت‌ها و مثل‌ها در شعر این دوره آغاز گشت.

✎ تست کدام شاعر به نوع شعر مقابل آن تعلق ندارد؟

- (۱) ناصر خسرو: مدحی
(۲) شهید بلخی: غنایی
(۳) کسای مروز: تعلیمی
(۴) فردوسی: حماسی

✓ پاسخ گزینه ۱ ناصر خسرو و کسای مروز قصاید تمام و کمالی در موضوعات حکمی و اندرزی (تعلیمی) سرودند.

ویژگی‌های نثر در قرن چهارم و نیمه اول قرن پنجم (دوره سامانی)

۱۱

- ۱ نثر این دوره، ساده و روان است.
- ۲ بیشتر به موضوع‌های حماسی، ملی و تاریخی می‌پردازد.
- ۳ هنوز آوردن اصطلاحات علمی و اشعار و امثال در آن رایج نشده است.

تست کدام موارد از ویژگی‌های نثر در قرن چهارم و نیمهٔ اول

قرن پنجم به شمار می‌روند؟

(الف) اصطلاحات علمی در آن رایج است.

(ب) آوردن اشعار و امثال در آن رایج نیست.

(ج) نثر این دوره ساده و روان است.

(د) مدیحه‌سرایی در آن معمول است.

(ه) موضوع آن بیشتر حماسی و ملی است.

(۱) الف - ج - ه (۲) الف - ب - د (۳) ب - ج - ه (۴) ب - ج - د

پاسخ گزینهٔ ۳ موارد «الف» و «د» در نثر این عصر رایج نبودند.

کتاب‌های معروف نثر فارسی در قرن چهارم و نیمهٔ اول قرن پنجم

۱۲

شاهنامه ابومنصور	حدود سال ۳۴۶ قمری / توسط عده‌ای از دانشوران خراسان نوشته شد. موضوع کتاب: تاریخ گذشتهٔ ایران / چند صفحه از مقدمهٔ آن باقی مانده.
بررسی نمونه	«پس امیر ابومنصور عبدالرزاق، دستور خویش، ابومنصور المَعْقَری را فرمود تا خداوندان کتب را، از دهقانان و فرزنانگان و جهان‌دیدگان از شهرها بیاورد و چاکر او ابومنصور المَعْقَری به فرمان او نامه کرد و کس فرستاد به شهرهای خراسان و هشیاران از آن‌جا بیاورد از هر جای و از هر شارستان، گرد کرد و ...» قلمرو زبانی: (۱) استفاده از واژگان کهن (دستور= وزیر، شارستان= شهرستان، (۲) سادگی و روانی، (۳) کم‌بودن لغات عربی قلمرو فکری: پرداختن به موضوعات تاریخی
ترجمهٔ تفسیر طبری	اصل تفسیر به زبان عربی نوشتهٔ محمد بن جریر طبری / جمعی از دانشمندان آن را به فارسی برگرداندند.

<p>«این کتاب تفسیر بزرگ است از روایت محمّد بن جریر طبری - رحمة الله علیه - ترجمه کرده به زبان پارسی دری؛ و این کتاب را بیاوردند از بغداد، نبشته به زبان تازی؛ پس دشخوار آمد خواندن این کتاب.»</p> <p>قلمرو زبانی: (۱) استفاده از شکل کهن واژگان: نبشته (نوشته)، دشخوار (دشوار) (۲) کوتاهی جملات (۳) سادگی و روانی</p> <p>قلمرو فکری: چگونگی پیدایش کتاب / نوشتن ترجمه تفسیر قرآن برای غیرعربها</p>	<p>بررسی نمونه</p>
<p>ابوعلی بلعمی به دستور منصور بن نوح سامانی، کتاب «تاریخ الرّسل و الملوک» محمّد بن جریر طبری را از عربی به فارسی برگرداند و اطلاعات دیگری در مورد تاریخ ایران به آن افزود و به صورت تألیفی مستقل درآورد.</p>	<p>تاریخ بلعمی</p>
<p>«و این ضحاک را اژدها به وی، از آن گفتندی که بر کتف او دو پاره گوشت بود بزرگ بر رسته دراز، و سر آن به کردار ماری بود و آن را به زیر جامه اندر داشتی و هرگاه که جامه از کتف برداشتی ...»</p> <p>قلمرو زبانی: (۱) استفاده از اصطلاحات کهن (بر رسته، به کردار، جامه) (۲) کاربرد شکل کهن ماضی استمراری (گفتندی، داشتی، برداشتی)</p> <p>قلمرو فکری: پرداختن به مسائل اسطوره‌ای در بیان تاریخ</p>	<p>بررسی نمونه</p>

تست «تاریخ الرّسل و الملوک» نوشته کیست و ترجمه فارسی

(خارج ۹۸)

آن چه نام دارد؟

- (۱) ابوعلی بلعمی، تاریخ بلعمی
- (۲) محمّد بن جریر طبری، تاریخ طبری
- (۳) محمّد بن جریر طبری، تاریخ بلعمی
- (۴) عده‌ای از علمای ماوراءالنهر، ترجمه تفسیر طبری

پاسخ گزینه ۳

در یک نگاه معرفی اشخاص و آثار نام برده شده در کتاب علوم و فنون ادبی دهم

نام‌ها	آثار	توضیحات
	یادگار زریران / درخت آسوریک	در اصل پارتی و به زبان پهلوی
	کلیله و دمنه / هزار و یک شب	اصل آثار به زبان پهلوی از میان رفته، ترجمهٔ عربی و فارسی آن‌ها تغییرات فراوان یافته.
فردوسی	شاهنامه	اوج حماسهٔ ملی ایرانیان
عده‌ای از دانشوران خراسان	شاهنامهٔ ابومنصوری	موضوع: تاریخ گذشتهٔ ایران
محمّد بن جریر طبری	ترجمهٔ تفسیر طبری	جمعی از دانشمندان آن را به فارسی برگرداندند.
ابوعلی بلعمی	تاریخ بلعمی	ترجمهٔ کتاب «تاریخ الرّسل و الملوک» محمّد بن جریر طبری
عطار نیشابوری	الهی‌نامه / تذکرة‌الاولیا	
کیکاؤوس بن اسکندر	قابوس‌نامه	نثر فنی
فخرالدین علی صفی	لطایف الطوائف	
محمد بن منور	اسرار التوحید	نثر ساده
سعدالدین وراوینی	مرزبان‌نامه	نثر فنی

	سفرنامه	ناصر خسرو
	تفسیر سوره یوسف	احمد بن زید طوسی
کمال نثر مسجع	مناجات‌نامه	خواجه عبدالله انصاری
نثر مسجع به تأثیر از خواجه عبدالله انصاری	کشف‌الأسرار و غده الأبرار	ابوالفضل میبیدی
نثر فقی	کلیله و دمنه	ابوالمعالی نصرالله منشی
	چهار مقاله	نظامی عروضی
	تاریخ بیهقی	ابوالفضل بیهقی
	مقامات حمیدی	حمیدالدین بلخی
	حدیقه الحقیقه	سنایی
	مخزن الاسرار	نظامی

در یک نگاه: معرفی اشخاص و آثار نام برده شده در کتاب علوم و فنون ادبی یازدهم

نام‌ها	آثار	توضیحات
منهاج‌الدین سراج جوزجانی	طبقات ناصری	نثر ساده در قرن هفتم
نجم‌الدین رازی	مرصادالعباد	نثر ساده در قرن هفتم
وضاف الحضره	تاریخ وضاف	نثر پیچیده در قرن هفتم
عظامک جوینی	تاریخ جهانگشای جوینی	نثر مصنوع و دشوار در قرن هفتم، خاندان او از افراد بانفوذ حکومت مغولان بودند.
مولانا جلال‌الدین بلخی	نظم: مثنوی معنوی/ دیوان شمس / غزلیات شمس نثر: فیه مافیه / مجالس سبعة مکاتیب (مجموعه نامه‌های مولانا)	